

Studia Łomżyńskie, t. I-II, PWN, Warszawa 1989

Wydanie dwutomowej pracy zbiorowej pod nazwą „Studia Łomżyńskie” jest niewątpliwym osiągnięciem Łomżyńskiego Towarzystwa Naukowego im. Wągów. Analiza jej zawartości pozwala sądzić, że mamy do czynienia z periodykiem, który w zależności od możliwości wydawniczych Łomżyńskiego Towarzystwa Naukowego będzie kontynuowany. Wskazuje na to struktura wewnętrzna obu tomów, gdzie obok studiów i rozpraw występuje kronika, a nawet obszernie informacje o nie publikowanych pracach doktorskich dotyczących regionu.

Tom I pod redakcją prof. dra hab. Józefa Babicza poświęcony jest pamięci zmarłego w 1983 roku prof. dra hab. Jerzego Wiśniewskiego. Zaslugi profesora, związanego z ziemią łomżyńską miejscem urodzenia, a także problematyką badawczą, przedstawia Henryk Rutkowski w artykule pt. „Jerzy Wiśniewski – historyk osadnictwa”. Natomiast ilustracją częściowego choćby wkładu prof. J. Wiśniewskiego w badania nad regionem łomżyńskim jest jego artykuł pt. „Początek i rozwój nowego osadnictwa w ziemi łomżyńskiej w końcu XIV i XV wieku”. Zajmuje on 1/3 tomu i stanowi jego najwartościowszą część. Artykuł jest fragmentem badań J. Wiśniewskiego nad dziejami osadnictwa północno-wschodniej części Polski. Badania te, nie ukończone z powodu śmierci autora, uwieńczone zostały kilkoma obszernymi artykułami opublikowanymi przez Białostockie Towarzystwo Naukowe. Jeden z nich – „Dzieje osadnictwa w powiecie do połowy XVI w.” (w: „Studia i materiały do dziejów powiatu grajewskiego”, t. I, Warszawa 1975, s. 9-252) wiąże się z omawianym artykułem, stanowiąc łącznie z nim całość, bowiem północno-wschodnie Mazowsze to historyczne ziemie łomżyńska i wiska.

Obszerny artykuł pióra Izabelli Galickiej, Marii Kałamajskiej-Saed i Hanny Sygietyńskiej pt. „Sztuka dawnych ziem łomżyńskiej i wiskiej w XVI-XIX w.” przedstawia zabytki kultury istniejące na omawianym terenie, wchodzącym obecnie w skład województw łomżyńskiego i ostrołęckiego.

Kolejny artykuł pt. „Wkład Komisji Skarbu Koronnego do poznania geograficznego Polski w końcu XVIII wieku”, pióra Wiesławy Wernerowej, w ogóle nie dotyczy regionu łomżyńskiego i nie wiadomo dlaczego zamieszczony został w „Studiach”.

Artykuł Adama Dobrońskiego pt. „Gimnazjum męskie w Łomży (1862-1914)” stanowi niejako monografię tej szkoły. Oparty jest na bogatym materiale źródłowym i stanowi cenny wkład w badania nad dziejami oświaty w regionie łomżyńskim.

Wyodrębnioną część I tomu „Studiów” stanowi kronika. Znajdują się w niej informacje dotyczące działalności placówek naukowych na terenie województwa łom-

żyńskiego, w tym również Łomżyńskiego Towarzystwa Naukowego i jego sekcji.

Tom II „Studiów” pod redakcją doc. dra hab. Adama Dobrońskiego jest znacznie skromniejszy objętościowo, za to zawiera bardziej różnorodną treść. Cztery artykuły dotyczą okresu od XIX wieku do I wojny światowej. Wiktor Hake przedstawia burmistrzów z powiatów łomżyńskiego i augustowskiego z lat 1830-1866. Artykuł Jerzego Szumskiego dotyczy serwitutów w guberni łomżyńskiej około 1870 roku. Janusz Gwardiak przedstawia dzieje łomżyńskiego więzienia gubernialnego w latach 1892-1917. Artykuł doc. dra hab. Adama Dobrońskiego pt. „Szkolnictwo rolnicze w Łomżyńskiem w latach 1913-1918” poświęcony jest w zasadzie szkole rolniczej w Krzyżewie. Znajdują się w nim również informacje o zorganizowanych w 1914 roku długoterminowych kursach rolniczych w Śniadowie.

Kolejna grupa artykułów zamieszczonych w t. II „Studiów” dotyczy okresu międzywojennego.

Artykuł Antoniego Mroczkowskiego pt. „Skład i struktura społeczna mieszkańców regionu łomżyńskiego w latach 1921-1931” jest oparty głównie na materiałach I i II powszechnego spisu ludności RP w 1921 i 1931 roku. Daty te wyznaczają zakres chronologiczny pracy. Wśród wykorzystanych przez siebie materiałów autor nie wymienił dwóch opracowań wiążących się bezpośrednio z poruszaną przez niego problematyką: Józefa Kai – „Skład i struktura społeczna ludności powiatu szczuczynskiego w latach 1919-1939” (w: „Studia i materiały do dziejów powiatu grajewskiego”, t. II, Warszawa 1974, s. 9-43) oraz Zofii Tomczonek – „Struktura społeczna wsi łomżyńskiej w latach 1918-1939” (w: *Zeszyty Naukowe Politechniki Białostockiej, Nauki Społeczno-Polityczne*, Białystok 1985, s. 141-156). Bardzo po-bieżnie jest przedstawiona struktura narodowościowa regionu. Brak w niej analizy pod względem klas, zawodów. Również rozmieszczenie ludności żydowskiej w relacji miasto – wieś nie oddaje istoty zagadnienia. Pod pojęciem miasto autor rozumie osiedle posiadające ustrój miejski. Tymczasem w regionie wiele osiedli nie posiadało formalnych praw miejskich, ale ich mieszkańcy w przytłaczającej większości zajmowali się zawodami pozarolniczymi. Dotyczy to Żydów. W takich miejscowościach, jak Sokoły, Czyżew, Rutki, Wąsosz, Radziłów, Goworowo ludność żydowska stanowiła absolutną większość. Gdyby te miejscowości wyodrębnić i zakwalifikować do rzędu miast, którymi one faktycznie były, wtedy liczbowe relacje w stosunkach miasto – wieś w tym układzie byłyby zupełnie inne niż podaje autor.

Artykuł Z. Tomczonek pt. „Ruch ludowy w Łomżyńskiem w latach 1918-1931” przedstawia jeden z nurtów życia politycznego regionu w okresie rozdrobnienia organizacyjnego ruchu, a zarazem największych jego wpływów we wsi łomżyńskiej. Żał, że artykuł kończy się na 1931 roku – zjednoczeniu ruchu ludowego w Stronnictwo Ludowe. Artykuł H. Majeckiego pt. „Obóz narodowy w okręgu łomżyńskim w latach 1918-1928” przedstawia dzieje głównego nurtu życia politycznego regionu, jakim był wymieniony obóz. Głównymi trzonami tego obozu był Związek Ludowo-Narodowy (endecja) oraz pozostające z nim w ścisłym sojuszu Polskie Stronnictwo Chrześcijańskiej Demokracji.

Artykuł Wiesława Jerulanka pt. „Z dziejów 9 pułku strzelców konnych im. gen. Kazimierza Pułaskiego z Grajewa” zamyka grupę materiałów dotyczących okresu międzywojennego. Poza ten okres wykracza Waldemar Monkiewicz w artykule pt. „Hitlerowski aparat policyjny w Łomży i powiecie łomżyńskim w latach 1941-1944”. Do lat współczesnych nawiązuje również Witold Jemielity, który przedstawia podział administracyjny obszaru obecnej diecezji łomżyńskiej od momentu powstania jej poprzedniczek w 1798 roku do czasów obecnych.

W dziale informacji przedstawione są prace doktorskie powstałe na seminarium doktorskim Filii UW w Łomży w latach 1982-1986. Autorem informacji jest Adam Dobroński. Scharakteryzowane są trzy prace: Tadeusza Lipińskiego pt. „Ruchliwość społeczno-zawodowa mieszkańców Łomży w latach 1849-1876”, Henryka Maćkowiaka pt. „Geneza i rozwój szkolnictwa na Kurpiach w latach 1905-1939” oraz Marianny Staniszewskiej pt. „Wieś w regionie łomżyńskim w latach 1919-1939”.

„Studia Łomżyńskie” poważnie wzbogacają wiedzę o regionie i zasługują na kontynuację.

Henryk Majecki